

9. Дружиніна В.В. Гнучкість місцевого ринку праці: теорія і практика / В.В. Дружиніна, Г.П. Луценко. – Кременчук: ПП “Щербатих”, 2009. – 179 с.
10. Дружинин В.В. Системотехніка / В.В. Дружинин, Д.С. Конторов. – М.: Радио и связь, 1985. – 200 с.
11. Дружинин В.В. Введение в теорию конфликта / В.В. Дружинин, Д.С. Конторов, М.Д. Конторов. – М.: Радио и связь, 1989. – 288 с.
12. Бородкин Ф.М. Внимание: конфликт! / Ф. М. Бородкин, Н. М. Коряк. – Новосибирск, 1983. – 314 с.
13. Богданов Е.Н. Психология личности в конфликте: учебное пособие / Е.Н. Богданов, В.Г. Зазыкин. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 224 с.
14. Darendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford : Stanford Univ. Press. 1965. – 350 p.

Article covers the conflict: the nature of its occurrence, theoretical and practical aspects of research. Conflict as a clash of oppositely directed interests, attitudes, opinions or views of the participants interact, appearing in various spheres of human existence, yet may be a phenomenon of socio-psychological, economic, political, private and intimate others. The article deals with psychological conflicts structure, static and dynamic models of conflict.

Key words: conflict, conflict situation, struggle, conflict, theme, problem situation, conditions conflict opponent, personality development, the consequences of conflict, emotions, communication, interpersonal interaction.

Отримано: 2.03.2012 р.

УДК 159.922

З.В.Спринська

Психологічні особливості ціннісних орієнтацій вихованців колонії

У статті здійснено психологічний аналіз ціннісних орієнтацій особистості. Розглядається роль цінностей та ціннісних орієнтацій у формуванні поведінки. Представлено результати емпіричного дослідження значимості ціннісних орієнтацій і життєвих сфер особистості та їх порівняльна характеристика у студентів та вихованців колонії.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, сфери життєдіяльності особистості, ціннісна сфера вихованця колонії.

В статті проведено психологічний аналіз цінностей орієнтацій особистості. Розглядається роль цінностей і цінностей орієнтацій в формуванні поведінки. Представлені результати емпіричного дослідження значимості цінностей орієнтацій і сфер життєдіяльності особистості і їх порівняльна характеристика у студентів і вихованців колонії.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, сферы жизнедеятельности личности, ценностная сфера воспитанника колонии.

Проблеми, пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, її саморегуляції та прогнозування. Ціннісні орієнтації відіграють вирішальну роль у формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, а також у регуляції поведінки.

Аналіз джерел з проблем цінностей та ціннісних орієнтацій демонструє нам множинність концептуальних підходів з приводу даного питання та досить довгу історію. Так, у представників філософських концепцій цінності розглядаються як детермінанта соціальних дій суб'єкта у певних культурно-історичних умовах його життєдіяльності. Ціннісні орієнтації у низці психологічних теорій розглядаються, з одного боку, як конкретний прояв ставлення людини до навколишньої дійсності, з другого – як система установок, що регулюють поведінку особистості у конкретному випадку.

Представники біхевіористичного та когнітивного напрямку психології розглядають цінності як характеристики модусу бажаної поведінки. Вони зводяться до оперативних цінностей і не розглядаються як сталі регулятори поведінки індивіда [6].

У психоаналітичній теорії проблема цінностей розглядається в руслі вивчення захисних механізмів особистості. З. Фрейд та його наступники доводили, що цінності – це не що інше, як ще один засіб захисту, який вироблено культурним життям суспільства для придушення лібідозних імпульсів або їх сублімації [6].

Е. Фромм вважає, що людині необхідна система координат (цінності), деяка карта її природного і соціального світу, без якої вона може заблукати і втратити спроможність діяти цілеспрямовано і послідовно [6]. Психолог поділяє цінності на такі, що усвідомлюються людиною, і такі, що не усвідомлюються, або дійсні, котрими вона керується. До усвідомлюваних цінностей він відносить цінності гуманістичного і релігійного змісту (щастя, страждання, любов тощо), а до несвідомих ті утворення, котрі є породженням соціальної

системи бюрократизованого індустріального суспільства (власність, положення в суспільстві, світ розваг тощо). При цьому він зазначає, що усвідомлювані цінності не мають реального впливу на мотивацію людини, оскільки виступають лише проявом певної ідеології. Несвідомі цінності безпосередньо є мотивами поведінки людини, тобто тією “системою координат”, що фокусує реальні (а не проголошені “на публіку”) цінності [6].

А. Маслоу говорить, що людина, намагаючись реалізувати свої потенційні можливості, разом із цим реалізує і свої потреби. Потреби людини науковець трансформує в її основні цінності, що розглядаються як цілі її життя [5]. Чим вищими є потреби, тим більш високі і цінності, що обираються людиною. Однак у більшості індивідів превалюють низькі потреби і цінності, що домінують над високими і “тягнуть людину вниз”. Але найбільш здоровим, зрілим, розвинутим індивідам вдається вибрати найвищі цінності за сприятливих чи відносно сприятливих життєвих обставин. А. Маслоу вважає, що самій людській природі властиві найвищі цінності і їх можна в ній відшукати [5].

Значення сенсу життя для людини, за концепцією Франкла, полягає в наявності індивідуального завдання, яке необхідно вирішити [9]. Сам смисл, за В. Франклом, є цінностями, якими керується людина, тому можливість досягнення сенсу життя – це реалізація її цінностей. Людина може наповнити своє життя смислом, реалізуючи креативні цінності за допомогою вирішення певних завдань. Вона може надати смисл своєму життю за допомогою реалізації цінностей переживання, що зближають її з поняттями “Добра, Істини і Краси”. А якщо ані креативні цінності, ані переживання не можуть надати життю смисл, тоді людина має можливість реалізувати цінності за допомогою самої установки, з якою вона зустрічає своє невідворотне страждання. Такі цінності Франкл називає цінностями установки, чи ставлення [9]. При цьому цінностям ставлення автор відводить особливе місце, оскільки вважає їх найвищими цінностями. На його думку, людина за допомогою ставлення, яке вона обирає, здатна знайти і здійснити смисл навіть у безнадійній ситуації. Він зазначає, що якщо людину розглядати як жертву обставин, то вона не тільки перестає бути людиною, але й позбавляється можливості (волі) щодо своєї зміни. Крім того, Франкл вказує, що сенс слід шукати за допомогою совісті, тому що совість є ніби інтуїтивною здатністю людини віднаходити сенс ситуації.

Проблему цінностей у вітчизняній психології досліджували О.Г.Асмолов, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Б.С. Братусь, Ф.Є. Ва-

силюк, В.В. Водзінська, І.В. Дубровіна, О.М. Леонтєв, В.Н. Мясичев, С.Л. Рубінштейн, Н.В. Скотна, В.А. Ядов та багато інших.

Так, О.М. Леонтєв вважає, що включення людини в систему суспільних відносин супроводжується формуванням своєрідних “вузлів”, які об’єднують різні види діяльності в цілісні особистісні структури. На думку О.М. Леонтєва, ці вузли є ціннісними утвореннями. Взяті разом, вони утворюють “ядро” особистості, її основу, яка забезпечує цілісність індивідуального розвитку, а також особистісну самототожність [4].

Концепція цінностей Б.С. Братуся спирається на уявлення О.М. Леонтєва про особистісний смисл. За Братусем, особисті цінності є нічим іншим, як усвідомленими і прийнятими людиною загальними смислами її життя. Вони є основними конституючими одиницями свідомості особистості, визначаючи головні і відносно постійні ставлення людини до основних сфер життя – до світу, до інших людей, до самого себе [2].

Позиція І.Д. Беха з цього приводу дещо інша. Він зазначає, що зведення особистісних цінностей лише до найбільш загальних усвідомлених смислових утворень не виправдано звужує ціннісну сферу особистості і створює труднощі в розподілі найбільш загальних смислових утворень і найменш узагальнених. Оскільки особистість як система постійно розвивається, то відносини між такими смисловими утвореннями можуть бути нестабільними [1]. Тож, ціннісна сфера особистості може складатися з усвідомлених смислових утворень різного рівня узагальнення. І. Бех аналізує процеси виникнення людських смислів і смислоутворюючих функцій мотивів як регуляторів поведінки особистості. Розподіл смислових утворень за рівнем їхньої узагальненості і відповідності їхнього місця в ієрархії смислової сфери особистості розглядається автором у двох площинах. Перша – це найбільш загальні смислові утворення, пов’язані зі світоглядом особистості, життєвими цілями, її уявленнями про сенс життя, про себе. Друга – смислові утворення, що складають основу для формування більш окремих смислових утворень, до яких належать особистісний смисл і смислові настанови [1]. Основні функції цих смислових утворень, на думку Беха, полягають в тому, що вони регулюють діяльність особистості і на їхній основі задається та чи інша спрямованість поведінки, створюється можливість усвідомленої і гнучкої зміни цієї спрямованості.

І.Д. Бех вважає, що особистісні цінності складають внутрішній стрижень особистості, який можна інтерпретувати як ціннісну етичну орієнтацію. Вона і забезпечує цілісно-суб’єктивне розуміння

окремих актів поведінки людини та сприяє побудові прогнозу її поведінки у більш широкому полі ситуацій [1].

Джерелом формування ціннісних орієнтацій, вважає Н.В.Фролова, є смисложиттєва активність особистості, що визначає рівень домагань особистості та її орієнтацію в процесі діяльності на досягнення конкретних цілей. Основу ціннісних орієнтацій складають соціальні (ціннісні) відносини, що формуються в процесі діяльності. Дані ставлення потім трансформуються в соціальні установки, а після ряду перетворень – в ціннісні орієнтації [10].

Регулятором поведінки індивіда виступає система фіксованих установок, система відносин, ціннісна орієнтація. Серед фіксованих установок є такі, котрі мають особливу перевагу, так як вони вироблені щодо тих елементів дійсності, які мають власну цінність для особистості. Вони й утворюють відносно стійку систему фіксованих установок, або ціннісну орієнтацію особистості, яка організовує поведінку щодо предметів і явищ об'єктивного світу, до сфери суспільного життя і до самої себе як до члена суспільства.

Вартою уваги є позиція Ф.Є. Василюка стосовно співвідношення цінностей і поведінки, формування ціннісних орієнтацій, співвідношення понять цінності і мотиву. Ф.Є. Василюк вважає, що ціннісна свідомість пов'язана з вибором наявних альтернатив, при якому кожна з них отримує свою оцінку; та з них, яка отримує найвищу оцінку, і обирається свідомістю. На думку дослідника, цінності можуть впливати на мотиви, породжуючи емоції. Звідси цінність і повинна бути підведеною під категорію мотиву, тому що емоції ревалентні окремій діяльності, відбивають хід реалізації нею деякого мотиву [3]. Науковець доводить, що спочатку цінності існують тільки у вигляді емоційних слідів (перші почуття провини і гордості). Потім цінності набирають форми ведучих мотивів, потім смислоутворюючих і, нарешті, мотивів, які одночасно є смислоутворюючими і реально діючими. Ф.Є. Василюк, не зводячи цінність до мотиву, припускає можливість виконання нею його функцій. Відмінність він бачить у різному впливі їх на особистість, а також ставленні до навколишнього світу. Цінність, по мірі внутрішнього розвитку особистості, із змісту свідомості стає змістом життя і отримує від реально діючих мотивів енергію. Тобто цінність – це не будь-який зміст, здатний стати мотивом, а лише такий, що, ставши реальним мотивом, веде до зростання й удосконалення особистості [3].

Цінності можуть виступати як в об'єктивній формі, тобто як твори матеріальної і духовної культури, так і у формі певних

людських вчинків. Цінності, відбиваючись крізь призму індивідуального досвіду, відображають моменти включення суб'єкта у соціальні відносини і пояснюють людину як соціокультурну реальність. Засвоєні особистістю, схвалені суспільством цінності стають найважливішими детермінантам поведінки.

Ціннісні орієнтації виступають як засіб диференціації особистістю об'єктів довкілля за їх значущістю, як стійке ставлення суб'єкта до об'єктів навколишнього середовища, яке формується в процесі свідомого вибору ним життєвозначущих для нього об'єктів [10].

Отже, цінності є ядром особистості, яке забезпечує цілісність індивідуального розвитку та виконує функцію життєвого орієнтира, моральної основи для вибору діяльності та форми поведінки. Ціннісні орієнтації є одним з центральних компонентів структури особистості, що визначає її спрямованість на реалізацію певних ставлень, зміст уявлень про своє "Я", поведінку та нормативно-оцінне ставлення до навколишнього. Вони є результатом оволодіння середовищем з точки зору його значення для задоволення потреб особистості і свідчать про рівень її соціальної зрілості. Як усвідомлювані особистістю, ціннісні орієнтації визначають порядок вибору тих чи інших сфер її життєдіяльності, напрямків життєвого шляху, вони забезпечують стійкість особистості в невизначених та кризових ситуаціях.

Характеристики будь-якої ціннісної орієнтації залежать від внутрішніх властивостей особистості. Процес формування цінностей та ціннісних орієнтацій є соціальним за своєю природою та пов'язаний з характером діяльності, опосередкований оцінюванням і відображає смисложиттєву активність індивіда. Вищезазначене дозволяє припустити, що соціальна ізоляція може впливати на міру значимості ціннісних орієнтацій індивіда.

Для з'ясування особливостей ціннісних орієнтацій осіб, що знаходяться на волі та позбавлені її, нами було проведене емпіричне дослідження, що носило психодіагностичний характер. Вибірку склали хлопці-студенти та хлопці-вихованці Самбірської виховної колонії для неповнолітніх (далі ВК). Порівняння досліджуваного феномену у хлопців різних навчальних закладів зумовлено тим, що нами було висунуте таке припущення: існують відмінності у значимості ціннісних орієнтацій індивідів, які знаходяться на волі, та тих, що її позбавлені. Як інструментарій було обрано методика "ОТеЦ" І.Г. Сеніна [8] та "Ціннісні орієнтації" М. Рокіча [7].

Опитувальник "ОТеЦ" ґрунтується на двох основних тезах: по-перше, життєві сфери, тією чи іншою мірою представлені в житті

кожного індивіда, мають для кожної людини різний рівень значущості, по-друге, в кожній з них реалізуються різноманітні для кожної людини бажання, прагнення, які є одним з компонентів направленості її особистості. М. Рокіч визначає поняття цінності двояко. Під цінністю автор розуміє або переконання індивіда в переважанні яких-небудь цілей, певного змісту існування у порівнянні з іншими цілями, або переконання індивіда в переважанні певних типів поведінки щодо інших типів. Виходячи з цього, М.Рокіч формулює гіпотезу про існування двох видів людських цінностей: цінностей-цілей і цінностей-засобів. Цінності-цілі він називає *термінальними*, в них відображається пріоритетність для індивіда певних життєвих цілей. Цінності-засоби називаються *інструментальними*, вони свідчать про пріоритетність для індивіда певного типу поведінки, що веде до реалізації відповідних термінальних цінностей [7].

Теоретичне положення М. Рокіча стало основою для створення запитальника "ОТеЦ". Основним діагностичним конструктом даної методики є термінальні цінності, які розуміються як переконання людини в переважанні певних життєвих цілей у порівнянні з іншими (власний престиж, високе матеріальне положення, креативність, активні соціальні контакти, саморозвиток, досягнення, духовне задоволення, збереження власної індивідуальності).

Реальне життя людини неоднорідне, одна і та ж людина повинна виконувати різноманітні функції, різні за своїм змістом види діяльності, реалізувати в них конкретні соціальні ролі. За своєю подібністю всі ці особливості об'єднуються в певні життєві сфери, серед яких найбільш типовими є такі: сфера професійного життя, навчання і освіти, сімейного життя, суспільного життя, розваг.

Термінальні цінності тією чи іншою мірою проявляються у всіх вищевказаних сферах, кожна з яких по-різному сприяє реалізації тих чи інших термінальних цінностей, тому сфери, які сприяють цій реалізації найбільше, набувають для індивіда найважливішого значення. Отже, другим діагностичним конструктом даного опитувальника виступає значимість для індивіда тої чи іншої життєвої сфери як джерела реалізації тої чи іншої термінальної цінності.

Проаналізуємо значущість термінальних цінностей та сфер життєдіяльності студентів і вихованців колонії, які представлені на рисунку. Числові значення кожного показника на графіку є середнім значенням показників термінальних цінностей та сфер життєдіяльності досліджуваних двох груп: студентів та вихованців

колонії. Кожен графік є кривою, що відображає відхилення значення кожного показника термінальних цінностей та сфер життєдіяльності від середньої лінії ряду, яка проходить через точку 6,5. Графіки знаходяться в різних площинах відносно до середньої лінії ряду. Числові показники, що тяжіють до позитивного полюсу, свідчать про їх важливе значення для особистості та знаходяться вище середньої лінії, ті, що тяжіють до негативного полюсу, знаходяться нижче середньої лінії та свідчать про їх неважливе значення для індивіда.

Аналіз даного рисунка засвідчив той факт, що виділені групи різняться за такими показниками термінальних цінностей, як саморозвиток та духовне задоволення, за рештєю показників цінностей групи не різняться між собою. Щодо значущості сфер людського існування, то групи різняться лише за сферою професійного життя та сферою навчання і освіти (підтверджується t-критерієм Стьюдента). Виявлені подібності та відмінності в групах дозволили застосувати процедуру ранжування означених показників термінальних цінностей та сфер життєдіяльності, що представлені в таблиці.

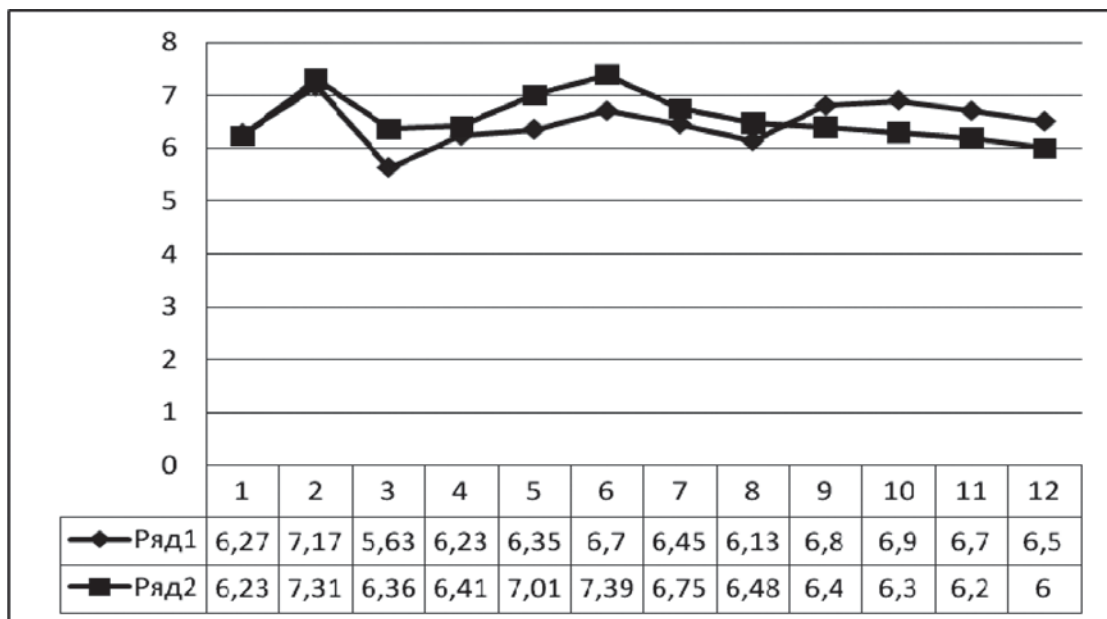

Рис. Профілі термінальних цінностей і сфер життєдіяльності студентів та вихованців колонії

Примітка: Ряд 1 – показники студентів, ряд 2 – показники вихованців колонії. 1. Власний престиж. 2. Матеріальна забезпеченість. 3. Креативність. 4. Активні соціальні контакти. 5. Саморозвиток. 6. Досягнення. 7. Духовне задоволення. 8. Збереження власної індивідуальності. 9. Сфера професійного життя. 10. Сфера навчання та освіти. 11. Сфера сімейного життя. 12. Сфера суспільного життя. 13. Сфера розваг.

Ранги термінальних цінностей та сфер життєдіяльності студентів та вихованців ВК

Ранг	Досліджувані групи	
	Студенти	Вихованці ВК
<i>Термінальні цінності</i>		
1.	Матеріальна забезпеченість +	Досягнення +
2.	Досягнення +	Матеріальна забезпеченість +
3.	Духовне задоволення -	Саморозвиток +
4.	Саморозвиток -	Духовне задоволення +
5.	Власний престиж -	Збереження індивідуальності -
6.	Активні соц. контакти -	Активні соц. контакти -
7.	Збереження індивідуальності -	Креативність -
8.	Креативність -	Власний престиж -
<i>Сфери життєдіяльності людини</i>		
1.	Навчання +	Професійне життя +
2.	Професійне життя +	Навчання -
3.	Сім'я +	Сім'я -
4.	Суспільне життя	Захоплення -
5.	Захоплення -	Суспільне життя -

Аналізуючи дану таблицю, можна сказати, що як студенти, так і вихованці колонії найбільш значущими для себе обирають матеріальну забезпеченість у всіх сферах людського існування, вважаючи матеріальний достаток основою життєвого благополуччя та досягнення, як прагнення досягнути конкретних та відчутних результатів у своєму житті. Решта означених термінальних цінностей у групі студентів тяжіють до негативного полюсу, тобто знаходяться нижче середньої лінії. Щодо групи хлопців-вихованців, то, крім вищевказаних, важливими для них є саморозвиток та духовне задоволення. Тобто вони вважають, що потенційні можливості людини необмежені і потрібно лише правильно їх розвивати та вдосконалювати. Окрім цього, представники даної групи прагнуть морального задоволення в усіх сферах свого життя, вважаючи, що головне – робити те, що приносить внутрішнє задоволення.

Аналіз значущості сфер життєдіяльності засвідчив, що для студентів найбільш важливою є сфера навчання, сфера професійного та сімейного життя, а для вихованців колонії – лише сфера професійного життя. Відмінність у значущості сфер життєдіяльності для студентів та хлопців-вихованців пояснюється тим, що студенти живуть в реальному соціальному середовищі, в якому представлені всі означені сфери. У житті вихованця ВК не всі розглянуті нами сфери представлені, тому найбільш важливою на теперішньому

етапі їхнього життя є професійна сфера (крім навчання в середній школі, вони здобувають певну професію в ПТУ).

Детермінантою соціальної активності особистості виступають цінності. Для виявлення ієрархії цінностей у досліджуваних групах, ми скористалися методикою М.Рокіча, яка ґрунтується на прямому ранжуванні заданого списку цінностей [7].

Результати нашого та проведених раніше досліджень переконують в тому, що значимих відмінностей у виборі тих чи інших цінностей чи сфер життєдіяльності між досліджуваними, що перебувають на волі, та тими, що її позбавлені, не виявлено. Це пояснюється тим, що дані методики досліджують не наявність тієї чи іншої цінності у досліджуваного, а лише її значення для нього; крім цього, спрацьовує ефект соціального схвалення, який провокує досліджуваних обирати цінності, які є соціально значущі. Вищевказане дає змогу говорити про те, що досліджувані студенти та вихованці ВК по-різному розуміють для себе значення однієї і тієї ж цінності, тобто за однією і тією ж цінністю у досліджуваних обох груп (студентів і вихованців) можуть критися різні, навіть протилежні змісти.

Для уточнюючого розуміння змісту, що вкладався досліджуваними в ту чи іншу цінність, було застосовано метод опитування у формі вільної бесіди. Даний метод було використано з метою виявлення відмінностей у значущості цінностей хлопців-вихованців, так як зміст цінностей набуває яскраво для вираженого суб'єктивного відтінку у процесі соціалізації особистості.

Проаналізуємо відмінності у рангах та значеннях деяких цінностей. Так, цінність “матеріально забезпечене життя” у досліджуваних обох груп посідає різне місце в ієрархії термінальних цінностей (студенти – 4,8, вихованці – 7,6 рангу). При з'ясуванні змісту даної цінності, виявилось, що студенти її розуміють, як хороше працевлаштування після закінчення університету, що дасть змогу отримати певні матеріальні блага. Хлопці-вихованці вказують на те, що, закінчивши свій заклад, вони не зможуть отримати хорошу роботу. Крадіжки, здійснені ними, були не метою збагачення, а здебільшого засобом виживання у покинутому для них світі. “Чому світ такий жорстокий? Але колись все зміниться, і все стане на свої місця, як і раніше, світ яскраво оживе. Всі люди будуть жити чесно, по Божих заповідях. І я зможу через декілька років дивитися у вікно, але вже не через ґрати. Я бачитиму живий і чесний світ. Це буде найкращий день у моєму житті, день звільнення з неволі. Я вийду і почну нове життя – без гріхів, без тюрем”.

Щодо такої цінності, як “наявність хороших і вірних друзів”, то ранги даної цінності у студентів 9,64, а у вихованців – 15,3. При

поясненні значення даної цінності, ми отримали такі відповіді: “Друг – це страшна біда, це обманливе слово, такого слова просто не існує. На погані вчинки мене підштовхнули друзі (з іронією до слова “друг”)”. Ще міркування з приводу друзів зводяться до того, що ті, хто називав себе другом, ті перші і зрадили.

Цінність “любов” розуміється вихованцями як хороше ставлення до них батьків чи осіб, що їх замінюють, подруг. Та разом з тим, тієї любові, про яку розказують, хлопці не отримували. Неблагополучні (в матеріальному та соціальному сенсі) сім’ї, в яких виховувалися хлопців, спричинили деформацію такої цінності як любов. Зрозуміло, що сварки, бійки, пиятика, зради тощо не можуть сформувати істинне значення цінності любов як безкорисливого почуття. Хоча найбільшим бажанням для них все ж таки є побачити маму (чи іншу рідну людину, що її заміняє).

Свобода, як термінальна цінність, студентами (7,8) розуміється як незалежність у власних діях та вчинках, а хлопцями-вихованцями (4,3) – як воля. “Що таке воля, знають лише ті, хто готовий померти за неї”. “Я забуду про те, що скоїв раніше, я не цінував волю і не відрізняв правди від зла, про що тепер дуже жалкую, буду жити за законами Божими. Тепер мені залишається чекати, щоб скоріше вийти з цих тюремних стін, а потім цінити волю і більше сюди не попадати. Шкода, що не зрозумів цього раніше”. Разом з тим, при згадуванні слова свобода (для них воля) хлопці двозначно тлумачать його значення для себе, тобто “воля – це і радість, і жах, бо на волі інше спілкування, інше життя – всі дивитимуться на мене як на зека”.

Щодо аналізу тих цінностей, що пропонуються методикою М.Рокіча та “ОТеЦ”, то у процесі спілкування з вихованцями ВК, виявилось, що досліджувані вважають для себе значущими цілу низку інших цінностей, що не представлені в даних методиках. Надзвичайно важливого значення вони надають вірі. “Тепер надіюся на Бога і вірю, що він мені допоможе пройти цей тяжкий шлях”. При аналізі відповідей на запитання “Чи є життя іншої людини (її інтереси, права, власність, територія) цінним для вас?”, ми з’ясували, що ніхто з досліджуваних не вважав це цінністю, на яку не можна посягати. “Ніколи не задумувався над тим, що життя іншої людини є цінністю”. “Тепер знаю, що у заповідях Божих написано – не побажай нічого, що є в іншого, і почав до всіх ставитися по-людськи”. Зміст цих заповідей не відображений ні у методиці М. Рокіча, ні у методиці “ОТеЦ”.

З’ясування значення сфер в житті вихованця доводить те, що не всі вказані сфери є для них реально існуючими. Під час бесіди

виявилось, що хлопці вважали б за потрібне додати сферу міжособистісного спілкування, яка є важливою в умовах даного закладу. “Найцінніше в колонії – це людські взаємини і те, що тобі довіряють. Людська довіра – це велика цінність”. Умови, які диктує дана субкультура, є надзвичайно вимогливим і не кожен може “вижити” у цьому вирі. “Тут навчився знаходити з людьми спільну мову, відчуваю, що змінився – став добрішим”. Щодо мови та особливостей спілкування, то тут вони є специфічними та мають своє прикладне значення – це так звані “поняття”, що характеризують спосіб життя в кримінальному світі. Така особливість спілкування пронизує усі наявні у вихованця колонії сфери життя.

Окрім вищевказаної сфери, варто б було сказати про таку сферу, як розваги. В умовах перебування в місцях позбавлення волі ці сфери цих хлопців є номінальними, а не реальними, тому їх значення для кожного засудженого є більш суб’єктивним, ніж у студентів, що мають можливість бути включеними у всі сфери людського існування. Якщо говорити про сферу розваг, то вона є нав’язаною, примусовою, адже невідомо, чи брали б участь дані хлопці у тих розвагах, що їм пропонує заклад, будучи на волі. Зрозуміло, що такого роду “розваги” мають певний виховний вплив на життя молодшої людини та мають не лише просвітницький, але і до певної міри корекційний характер.

Отже, хлопці-вихованці тлумачать цінності за такими принципами: принципом подібності або принципом контрасту, тобто дана цінність є для них важливою тому, що вони її не мають, або ж тому, що вона їм притаманна, але зі своїм суб’єктивним значенням. Загалом можна говорити про те, що розходження в тлумаченні даних цінностей та сфер можуть і по-різному визначати спрямованість активності особистості.

У перспективі ми бачимо доцільним проведення корекційних та тренінгових програм з метою сформувати наявність тих ціннісних орієнтацій та життєвих цілей, що допоможуть вихованцям ефективно пристосуватися до життя на волі.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості / І. Бех // Цінності освіти і виховання; [За заг. ред. О.В. Сухомлинської]. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 16-21.
2. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 303 с.
3. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии / Ф. Василюк. – М. : Смысл; МГППУ, 2003. – 240 с.

4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Леонтьев [под ред. Д.А. Леонтьева]. – М. : Смысл; Академия, 2004. – 346 с.
5. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : смысл, 1999. – 425 с.
6. Психология личности : хрестоматия: в 2 т. / [ред. Д.Я. Райгородский]. – Самара : Изд-ий Дом “БАХРАХ – М”, 2002. – 512 с., 544 с.
7. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методика и тесты: [Учебное пособие] / Д. Райгородский (редактор-составитель) . – Самара : Изд-ий Дом “БАХРАХ – М”, 2002. – 672 с.
8. Сенин И.Г. Опросник терминальных ценностей / И. Сенин. – НПЦ “Психодиагностика”, Фонд гражданских инициатив. – Ярославль: “Содействие”, 1991. – 19 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
10. Фролова Н.В. Трансформація системи ціннісних орієнтацій на зламних етапах розвитку суспільства (психологічний аспект): автореферат. ... канд. психол. наук /Н.В.Фролова. – К., 1998. – 17 с.

In the article psychological analysis of values orientations of personality is made. The role of values and values orientations in the behavior formation is considered. The results of the empiric research of the importance of values orientations and vital spheres of personality and their comparative characteristic within students and young prisoners are presented.

Keywords: value, values orientations, vital activity spheres, values sphere of a young prisoner.

Отримано: 2.03.2012 р.